

**BO‘LAJAK MUSIQA O‘QITUVCHILARINING KREATIVLIK JIHATLARINI
TAKOMILLASHTIRUVCHI PEDAGOGIK OMILLAR****Romanova Sanobar Yerejepovna** – *pedagogika fanlari nomzodi, dotsent*rsanobar75@gmail.com*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti***ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, СОВЕРШЕНСТВОВАЮЩИЕ КРЕАТИВНЫЕ
АСПЕКТЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ****Романова Санобар Ережеповна** – *кандидат педагогических наук, доцент**Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза***PEDAGOGICAL FACTORS IMPROVING THE CREATIVE ASPECTS
OF FUTURE MUSIC TEACHERS****Romanova Sanobar Yerejepovna** – *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor**Nukus State Pedagogical Institute after named Ajiniyaz*

Tayanch so‘zlar: pedagog, mahorat, malaka, ijodkorlik, tarbiya, musiqa kuylash, tinglash, musiqa savodi, o‘qituvchi mahorati.

Rezyume. Maqola oliy ta‘limda bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida foydalanilayotgan samarali usullar zamonaviy pedagogik talablar asosida takomillashtirilishi, darsda faol va interfaol metodlar, amaliy-ijodiy mashg‘ulotlar, loyiha faoliyati, integrativ ta‘lim va raqamli texnologiyalar bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy-kreativ kompetentligini shakllantirishda muhim ahamiyatga egaligi va mazkur usullarning tizimli va maqsadli qo‘llanilishi oliy ta‘lim tizimida raqobatbardosh, ijodkor va zamonaviy musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashga xizmat qilishi haqida yozilgan.

Ключевые слова: педагог, мастерство, квалификация, креативность, воспитание, исполнение музыки, прослушивание, музыкальная грамотность, педагогическое мастерство.

Резюме. В статье рассматривается совершенствование эффективных методов подготовки будущих учителей музыки в высших учебных заведениях на основе современных педагогических требований. Подчеркивается, что активные и интерактивные методы, практические творческие занятия, проектная деятельность, интегративное обучение и цифровые технологии имеют важное значение в формировании профессионально-креативной компетентности будущих учителей музыки. Также отмечается, что системное и целенаправленное применение этих методов способствует подготовке конкурентоспособных, творческих и современных учителей музыки в системе высшего образования.

Key words: pedagogue, skill, competence, creativity, education, singing, listening, music literacy, teacher's skills.

Summary. The article discusses the improvement of effective methods used in the process of training future music teachers in higher education based on modern pedagogical requirements, the importance of active and interactive methods in lessons, practical and creative activities, project activities, integrative education, and digital technologies in forming the professional and creative competence of future music teachers, and the systematic and targeted application of these methods to train competitive, creative, and modern music teachers in the higher education system.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim tizimi globallashuv va innovatsion rivojlanish sharoitida pedagog kadrlarni tayyorlashga nisbatan yangi talablarni ilgari surmoqda. Ayniqsa, oliy ta‘lim tizimida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini tayyorlash jarayoni faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmay, ularning kasbiy-pedagogik, ijodiy va metodik kompetensiyalarini rivojlantirishni talab etadi.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kreativlik sifatlarini oshirish ko‘p qirrali pedagogik jarayon bo‘lib, u innovatsion texnologiyalar, ijodiy muhit, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, motivatsiya va musiqiy-improvizatsion tajriba orqali amalga oshiriladi. Ushbu omillar uyg‘unligi musiqiy ta‘lim jarayonini zamonaviylashtiradi, bo‘lajak o‘qituvchilarni ijodkor, innovatsion fikrlaydigan professional mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Har qanday fanni, shu jumladan, musiqa fanini o‘qitish jarayonida ham faollashtiradigan, ularni darsning faol ishtirokchilariga, mustaqil fikrovchi mushohada qiluvchi o‘z fikrlarini bildirish oluvchi o‘quvchi sifatida namoyon qilishi uchun imkoniyat yaratuvchi – bu o‘qituvchidir. O‘qituvchi o‘zi va o‘rganuvchi o‘quvchilar uchun qulay va qiziqarli bo‘lgan o‘qitish usullari, yo‘llari, shakllari,

vositalari ulardan foydalanish shart-sharoitlarini belgilaydi, ilg‘or pedagogik texnologiyalar yordamida o‘quv jarayoni samaradorligini oshirishga harakat qiladi. Shu boisdan ham pedagogik texnologiya, didaktik texnologiya, ta‘lim texnologiyalariga o‘quv jarayonidagi eng samarali vositalar sifatida qaralmoqda. Ulardan bugungi kunda jahon pedagogikasi amaliyotida keng foydalanilmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Pedagogika oliy ta‘lim fan dasturlari mazmuni bo‘lajak o‘qituvchilarga kasb bo‘yicha bilimlar berish, pedagog faoliyat sirlarini o‘rgatish va talabalarda ko‘nikma hosil qilishga qaratilgan. Yuqorida qayd etilgan vazifalarni bajarishda bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy va pedagogik mahoratini shakllantirishga ahamiyat berish zarur. Mahorat – bu “ishni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo‘lgan shaxsning shaxsiy xususiyatlari kombinatsiyasidir”. Zero o‘qituvchi “pedagogik kasbiga doir bilimlarni, ya‘ni psixologik, pedagogik malaka va mahoratni, ilmiy-nazariy va amaliy bilimlarni puxta egallagan bo‘lishi” [3, 2] maqsadga muvofiq. Pedagogik texnologiya hozirgi kunda eng rivojlangan mamlakatlar ta‘lim tizimida bo‘lgani kabi bizning Respublikamizda ham ta‘lim jarayonini tashkil qilish, boshqarish, nazorat qilish bilan bog‘liq ishlarda ustuvor o‘rini egallamoqda.

Shuning uchun ham pedagogik texnologiyalardan barcha pedagoglar yaxshi xabardor bo'lishi, ta'lim jarayonida ularni qo'llab dars o'tishlariga muhim e'tibor berilmoqda. Bu aynan jamiyat taraqqiyotining obyektiv qonuniyatlariga mos bo'lib, jamiyat taraqqiy etishi bilan ta'lim-tarbiya mazmuni, maqsad va vazifalari shunga mos ravishda takomillashib borishi bilan bog'liqdir. Hozirgi sharoitda inson faoliyatining asosiy yo'nalishlari taraqqiyotga mos maqsadlarni to'liq amalga oshirish imkoniyatlarini beruvchi modelli tizimga, ya'ni ta'limni texnologiyalashtirishga aylanib bormoqda.

Natijalar va muhokama. Musiqiy ta'lim mazmunini milliy asosda shakllantirish, milliy musiqiy merosdan to'laonli foydalanish, xalq kuy-qo'shiqlari, doston, mumtoz va maqom hamda ularning ta'sirida yaratilgan zamonaviy musiqalar vositasida o'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlarimizni teran anglaydigan, Vatanga, o'z xalqiga, tilimizga, dinimizga, tariximizga, san'atimizga ongli munosabatda bo'ladigan va unga vorislik qila oladigan ma'nan yetuk, barkamol shaxsni tarbiyalash asosiy maqsad va vazifa sifatida ko'rsatilgan. Ta'lim jarayonida o'quvchilar musiqa san'atini butun nafosati bilan o'rganishlari, idrok etishlari ommaviy musiqa faoliyatlari: musiqa tinglash, tahlil qilish, jamoa bo'lib qo'shiq kuylash, nazariy bilimlarni o'zlashtirish, (musiqa savodxonligi) raqsga tushish, bolalar cholg'u asboblari chalish va unga jo'r bo'lish, musiqaga ritmik jo'r bo'lish masalalarini shakllantirish musiqiy ta'limning asosiy mazmunini tashkil etadi.

Pedagogik texnologiyalarni barcha turlarida birdek qo'llaniladigan va ta'lim-tarbiya jarayonini tadrijiy tarkib topishida va rivojlanib borishida hal qiluvchi omillar hamda tarkibiy elementlar uch xil faoliyatdan iborat bo'lib, ular so'zlash, ko'rsatish va mashqlar bajarishdan iborat bo'lib musiqa darslariga uni tadbiiq etilganda quyidagicha ketma-ketlik va bog'liqlikda amal qiladi. Musiqa ta'limining o'ziga xosligi tashkiliy tuzilishi, amaliy ijrochilik faoliyatlari, o'qitish usullari, ularning samaradorligini ta'minlovchi omillar, vositalar tahlili va ularni umumiy ijodiy va ijobiy jihatlarni umimlashtirish musiqa ta'limini o'zigagina xos bo'lgan yangi turlarini ishlab chiqish imkonini berdi. Bular ham o'z maqsadi va bajaradigan vazifasi mazmun va mohiyatiga ko'ra pedagogik texnologiya bo'lib, ularni musiqa mashg'ulotlariga tadbiiq etish yaxshi natija bermoqda. Bunday darslar o'quvchilarda yaxshi kayfiyat, jo'shqinlik, ko'tarinki ruh va intilishni kuchaytirmoqda.

Musiqa o'qituvchisi nafaqat musiqiy bilim va ijrochilik mahoratiga ega bo'lishi, balki ta'lim jarayonini samarali tashkil eta oladigan, innovatsion metodlardan foydalanuvchi, ijodkor pedagog bo'lishi lozim. Shu bois, oliy ta'limda bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlashda foydalanilayotgan samarali usullarni aniqlash va ilmiy asoslash dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. Mazkur tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlarga asoslanadi:

Kompetensiyaviy yondashuv bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy, ijodiy va pedagogik kompetensiyalarini shakllantiradi. Faoliyatga asoslangan yondashuv esa bilimlarni amaliy va ijodiy faoliyat jarayonida egallashda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv orqali talabalarining individual qobiliyatlari va ijodiy salohiyatini hisobga olishni ma'qul topadi. Bunda talabalar bilan tizimli yondashuv orqali musiqa o'qituvchisini

tayyorlash jarayonini yaxlit pedagogik tizim sifatida ko'rib chiqiladi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash metodologiyasi pedagogika, psixologiya va musiqa san'ati fanlarining integratsiyasiga asoslanadi. D.B.Kabalevskiy, E.B.Abdullin, L.V.Shkolyarlarning ilmiy qarashlariga asoslangan xulosamizda musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etilishi zarur. Ushbu jarayonda musiqa san'atining estetik mohiyati va pedagogik maqsadlar uyg'unligi ta'minlanadi. Ilmiy adabiyotlarda bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi ko'p komponentli tizim sifatida talqin etiladi. E.B.Abdullin va L.V.Shkolyarlarning tadqiqotlari asosida musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi pedagog uchun [1]:

1. Musiqaga nazariy jihatdan tayyorgarlik;
2. Ijro qilish (qo'shiq va cholg'u ijrochiligi) tayyorgarligi;
3. Pedagogik hamda metodik tayyorgarlik;
4. Kreativ hamda innovatsion faoliyatga tayyorgarlik kerak va zarur bo'ladi.

Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan usullar mazkur komponentlarning barchasini rivojlantirishga xizmat qilishi lozim. Zamonaviylikda faol va interfaol usullar ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Muammoli ta'lim, munozara, aqliy hujum, keystadiy kabi usullar bo'lajak musiqa o'qituvchilarining mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, interfaol metodlar talabalarining o'quv jarayonidagi faolligini oshirib, ularni bilimni ijodiy o'zlashtirishga undaydi hamda kreativlikni oshirishda asosiy pedagogic omil bo'lib xizmat qiladi. Musiqa ta'limida bu usullar asar tahlili, ijro talqini va dars loyihalash jarayonida samarali qo'llaniladi. Musiqiy komponentlar vokal, xor, cholg'u ijrochiligi, improvizatsiya va bastakorlik elementlari bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshiradi. Hamda musiqiy ijrochilik faoliyati orqali talabalarda pedagogik sezgirlik va ijodiy tafakkur rivojlanishi tadqiqotlarda isbotlangan.

Bugungi oliy ta'lim tizimida auditoriyadan tashqari mustaqil ta'limga ko'p e'tibor qaratilib talabalarga mustaqil ravishda dars ishlanmalari, konsert dasturlari va musiqiy loyihalar yaratish imkonini bermoqda. Loyiha faoliyati bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-kreativ kompetentligini, mas'uliyatini va ijodiy tashabbuskorligini rivojlantiradi.

Musiqa ta'limida fanlararo integratsiya samarali usullardan biri hisoblanadi. Oliy ta'limni raqamli texnologiyalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Kompyuter dasturlari yordamida musiqa yaratish, nota yozish va audio-video tahlil qilish bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijodkorlik faolligini oshiradi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarining innovatsion fikrlashini rivojlantiradi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oliy ta'limda bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlashda samarali usullardan foydalanish ta'lim sifatini oshirib faol, amaliy va innovatsion usullar talabalarining kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi, ularning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqaradi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kreativ sifatlarini shakllantiruvchi pedagogik omillar bu innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish bo'lib texnologiya bilan musiqiy san'atni jamlash, interaktiv metodlarni oson va qiziqarli olib borish, musiqiy virtual asboblari, audio tahlil

platformalari va multimedia vositalari orqali musiqa darsini vizuallashtirish orqali dars qiziqarli bo'ladi. Bu texnologiyalar o'quvchilarning musiqiy materialni o'zlashtirish jarayonini qiziqarli va ijodiy qiladi. Kreativlikni rivojlantirish ko'p jihatdan ta'lim muhitiga bog'liq. Ijodiy muhit quyidagilar bilan ta'minlanadi:

-erkin fikrlash va ifoda imkoniyati;

-xatolarni ijodiy jarayonning tabiiy qismi sifatida qabul qilish;

-talabalarga mustaqil musiqiy loyihalar yaratish vazifalarini berish;

-musiqiy improvizatsiyalarni rag'batlantirish [2]

Pedagog tomonidan berilayotgan rag'batlantirish, bilmaganlarini bilishiga ko'maklashish talabada ichki motivatsiyani kuchaytiradi. talabalarining ichki motivatsiyasi kuchaysa, ijodiy faolligi ham ortadi. Konkurslar, festivallar, ijodiy loyihalar, konsert dasturlarida qatnashish kreativlikning shakllanishi uchun muhim omildir.

O'qituvchining e'tirofi, qo'llab-quvvatlashi ham shaxsning ijodiy o'sishiga ta'sir ko'rsatadi. Musiqa darslarida improvizatsiya kreativlikning eng samarali va natijali shaklidir. Talabalarining ritmik, melodik, vokal yoki instrumental improvizatsiyaga jalb qilinishi musiqiy tafakkur, fantaziya va kompozitsion qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kreativlik sifatlarini oshirish ko'p qirrali pedagogik jarayondir. Innovatsion texnologiyalar, ijodiy muhit, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, motivatsion omillar va improvizatsion faoliyat birgalikda talabaning musiqiy ijodkorlik potensialini yuksaltiradi. Natijada musiqiy ta'lim zamon talablari asosida rivojlanadi, ijodkor va raqobatbardosh musiqa o'qituvchilari shakllanadi [3, 1].

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kreativlik sifatlarini oshirish uchun quyidagi metodik taklifni tadbqiq qilmoqchi edim. Pedagoglar bo'lajak musiqa o'qituvchilarining tayyorlashdagi shart sharoitlarni o'rganish, pedagogika nazariyasi va didaktik tamoyillar asosida retseptura ishlab chiqish, ta'limda talabalarining kreativlik sifatlarini aniqlash va uni oshiruvchi manbalarni qidirish, moslashtirib o'rgatish, talabalarni kreativ sifatlarini pedagogik omillar orqali oliy ta'lim tizimida belgilangan metodlarni taklif qilish va shu taklif qilinadigan usullar talabalarni kreativ sifatlarini oshirishga xizmat qilishlari kerak. Bular pedagog tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik shakl va usullar

orqali amalga oshiriladi. Ularga kreativlik sifatlarini oshiruvchi pedagogik omillarni ko'rsatib berishda mavjud didaktik tamoyillar asosida an'anaviy, interaktiv va aktiv zamonaviy metodlardan foydalaniladi.

Talabaga bu metodlarni amalga oshirishda nazariyaga etibor berib mavzuga oid falsafiy, pedagogik va psixologik adabiyotlar, davlat hujjatlari, konsepsiya va dasturlarni o'rganish hamda tahlil qilish, metodlarni solishtirish, saralash, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini o'qitish jarayonini va o'quvchilarni kreativlikka yo'llovchi aspektlarni kuzatish, talabalarga metodlarni qo'llab shu metodlar natijasini tahlil qilish va yaxshi ta'sir qilgan sifatli metodlarni olib qolish hamda qo'llashni taklif qilamiz. Suhbat jarayonida quyidagi kabi savollarni berib ularning bilimlarini sharxlab turishimiz maqsadga muvofiq:

1) Kreativlik nima?

2) Innovatsiya nima?

3) Texnologiya nima?

4) Texnika nima?

5) Bularning musiqa ta'limiga aloqasi nimada?

6) Musiqiy komponentlar bu?

7) Pedagogik sezgirlik va ijodiy tafakkur rivojlanishi uchun musiqa o'qituvchisi nima qilish kerak?

8) Mustaqil ta'limni qanday bajarasiz? Qanday bajarilishi kerak? Hemisda yoki qandaydir qoidasini ko'rganmisiz?

9) Musiqa darsi loyihasi tushunchasi?

10) Muammoli ta'lim, munozara, aqliy hujum, keystadiy kabi usullarni bittasini opisaniya qilib bering?

11) Musiqiy elementlarning barchasini bilasizmi?

12) Musiqa kalitlarini 4 tasini sanab yozing.

13) Multimedia vositalari orqali musiqa darsini vizuallashtirish nima beradi? Tushuntiring...

14) Musiqiy eshitish qobiliyati turlari?

15) Didaktika nima uning maqsadlari

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, oliy ta'limda bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida foydalanilayotgan samarali usullar zamonaviy pedagogik talablar asosida takomillashtirilishi zarur. Darsda faol va interfaol metodlar, amaliy-ijodiy mashg'ulotlar, loyiha faoliyati, integrativ ta'lim va raqamli texnologiyalar bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy-kreativ kompetentligini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Mazkur usullarning tizimli va maqsadli qo'llanilishi oliy ta'lim tizimida raqobatbardosh, ijodkor va zamonaviy musiqa o'qituvchilarini tayyorlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Иброхимов О.А. Ўзбек халқ мусика ижоди (методик тавсиялар, I қисм). – Тошкент: «Ибн Сино», 1994.
2. Маркова А.К. Психология профессионализма. – Москва: «Знание», 1996.
3. Mavlonova R., Abdurahimova R. Pedagogik mahorat. – Toshkent: «Fan va texnologiya», 2009.
4. Romanova S., Kuchkarova N. «Pedagogical factors that improve the creative qualities of future music teachers» has been accepted for oral presentation as well as inclusion in the conference proceedings of IV. International firat scientific research congress to be held in Elazığ. – Türkiye during, December 5-6, 2025.